

Lesbrief: De Wolf in Limburg

Fonds NME
Natuur- en milieueducatie mogelijk maken

ivn natuur
educatie

De Wolf

Lesduur

Introductie: 15-20 minuten

Opdracht 1 - Zintuigen: 30 minuten

Opdracht 2 - Wolvenmenu: 45 minuten

Opdracht 3 - Wolvenleefgebied: 60 minuten

Kerdoelen

- **39** - De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.
- **40** - De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.
- **41** - De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.

Leerdoelen

- De leerlingen leren een aantal bijzondere kenmerken van de wolf benoemen zoals over het uiterlijk, de zintuigen en de leefwijze;
- De leerlingen leren over het gedrag van de wolf zoals de lichaamstaal, communicatie via huilen en het leven in roedels;
- De leerlingen leren wat de functie van de wolf is in een gebied en wat de gevolgen zijn van zijn aanwezigheid (o.a. plek in de voedselpiramide, ecologische gevolgen);
- De leerlingen leren over waarom de wolf verdwenen is, zijn terugkeer en zijn imago.

Benodigdheden

Introductie

- Introductieplaat ([download](#))
- Bijlage 1: wolvengedragkaart (1x losgeknipt per groepje én 1x heel per groepje)

Opdracht 1 - Zintuigen

- Stoepkrijt, pionnen en/of afzetlint
- 2-3 bouillonblokjes van Maggi

Opdracht 2 - Wolvenmenu

- Stoepkrijt
- Gymlintjes (1 kleur per roedel)
- Bijlage 2: wolvenmenu (1x geprint per roedel)
- Bijlage 3: wolvenmenu (per roedel 1x kaartjes losgeknipt)

Opdracht 3 - Wolvenleefgebied

- 10 wc-rollen of ijslollystokjes per groepje leerlingen
- Bijlage 4: dieren en mensen (2 pagina's, 1x geprint per groepje van 5 leerlingen)
- Kleurpotloden of stiften
- Wit A4-papier
- Lijm
- Schaar
- Camera/tablet/mobiel per groep

Vorbereiding

Bedenk welke opdracht je wilt uitvoeren of bereid meerdere opdrachten voor. Lees de achtergrondinformatie. Verzamel de benodigde materialen. De opdrachten zijn afzonderlijk van elkaar uitvoerbaar en zijn geschikt voor groep 5 t/m 8. Vraag voorafgaand aan opdracht 3 of de leerlingen thuis wc-rollen willen verzamelen of koop (ijslolly)stokjes.

De Wolf

Introductie

30 minuten

Groep
5 t/m 8

Lesduur
25-30
min

Leerdoelen

- De leerlingen leren een aantal bijzondere kenmerken van de wolf benoemen zoals over het uiterlijk, de zintuigen en de leefwijze.
- De leerlingen leren over het gedrag van de wolf zoals de lichaamstaal, communicatie via huilen en het leven in roedels.
- De leerlingen leren wat de functie van de wolf is in een gebied en wat de gevolgen zijn van zijn aanwezigheid (o.a. plek in de voedselpiramide, ecologische gevolgen).
- De leerlingen leren over waarom de wolf verdwenen is, zijn terugkeer en zijn imago.

Aan de slag

Introduceer het thema wolven kort aan de hand van de introductieplaat. Toelichting bij de plaat vind je bij achtergrondinformatie vanaf pagina 10. Vertel kort over de kenmerken, het leefgebied en de leefwijze, het voedsel en de terugkeer van wolven in Nederland en Limburg. Wat weten zij nog meer over de wolf?

Benodigheden

- Introductieplaat
- Bijlage 1: wolvengedragkaart (1x losgeknipt per groepje)
- Bijlage 1: wolvengedragkaart (1x heel per groepje)

Leg uit dat niet iedereen blij is met de terugkeer van de wolf in Nederland. Vraag de leerlingen of zij voor of tegen de wolf in Limburg zijn. Herhaal deze vraag eventueel aan het einde van de les nogmaals. Is hun mening veranderd?

1. Wolven(lichaams)taal

Leg uit dat wolven hun gevoel heel goed uitbeelden met hun houding en 'gezichtsuitdrukking'. De leerlingen gaan nu zelf dat gedrag proberen na te doen en te herkennen. Maak groepjes van 2-5 leerlingen. Ieder groepje krijgt een stapeltje losgeknipte wolvengedragkaartjes en één hele wolvengedragkaart. Eén leerling pakt een losgeknipt kaartje en beeldt dit uit. De leerlingen hebben natuurlijk geen staart, laat ze hun hele lijf gebruiken om de emotie uit te beelden. De rest mag op basis van de complete gedragkaart raden welk gedrag de leerling uitbeeldt. Daarna is weer een andere leerling aan de beurt, tot alle kaartjes op zijn.

Je kan dit spel ook klassikaal doen, waarbij steeds één leerling het uitbeeldt en de rest mag raden. Om het moeilijker te maken kun je de complete wolvengedragkaart, waarop de leerlingen kunnen spieken, in het begin weglaten.

2. Bespreken

Bespreek de opdracht met de leerlingen na. Wat hebben ze geleerd over de wolf? Kunnen ze bijzondere kenmerken benoemen? Wat hebben ze geleerd over de lichaamstaal van de wolf? Wat betekent de komst van de wolf voor de natuur? En wat vinden mensen van de wolf?

30 minuten

Opdracht 1 Zintuigen

Groep
5 t/m 8

Leerdoelen

- De leerlingen leren een aantal bijzondere kenmerken van de wolf benoemen zoals over het uiterlijk, de zintuigen en de leefwijze.

Lesduur
30 min

Benodigheden

- Stoepkrijt, pionnen en/of afzetlint
- 2-3 bouillonblokjes van Maggi

Aan de slag

Zet op het schoolplein met stoepkrijt/pionnen/afzetlint een route uit van circa 15 meter. Zorg dat er afwisseling in de route zit; verschillende ondergronden, langs bomen, bladeren, bloemen en struiken. Teken de pootafdruk van een wolf bij de start. Verstop twee of drie bouillonblokjes langs de route, dit heeft een vergelijkbare geur met die van een wild zwijn. Je kunt het stoepkrijt natuurlijk ook tijdens de les gebruiken om antwoorden van leerlingen op te schrijven.

De leerlingen kruipen in de huid van de wolf door zich op handen en voeten voort te bewegen. Op de hoogte van een wolf (60-80 cm) gaan ze de route lopen en ontdekken met hun zintuigen.

1. Ruiken & zien

Een wolf kan heel goed zien. Ze kunnen bijna helemaal rond zich heen kijken, terwijl een mens alleen ziet wat voor of naast zich te zien is. Zo kan hij zijn omgeving goed in de gaten houden. Ook kan de wolf 's nachts goed zien. Daarnaast kan hij andere wolven op 300 meter en een prooidier op wel 2 km afstand ruiken.

2. Bewegen

Tijdens het lopen wordt de achterpoot van de wolf in de afdruk van de voorpoot gezet (zie afbeelding). Als een wolf rent, rent hij op zijn tenen. Tijdens de jacht lopen wolven in een rechte lijn achter elkaar. Zo laten ze minder sporen achter.

Wolf

Hond

3. Bewegen, ruiken en zien als een wolf

Nadat je de leerlingen hebt uitgelegd hoe goed een wolf kan ruiken en zien en hoe wolven bewegen, is het aan de leerlingen om dit zelf eens uit te proberen.

Laat de leerlingen zich over de route bewegen als een wolf, dus op handen en voeten. Vraag ze ook goed te ruiken en te kijken tijdens het afleggen van de route. Als ze de route gelopen hebben bespreek je samen na wat ze ervaren hebben.

- Hoe ervaren de leerlingen het lopen op handen en voeten?
- Waarom zou een wolf zo lopen?
- Wat hebben ze geroken?
- Wat hebben ze gezien?
- Wat viel op?

Weetje

Een bouillonblokje van Maggi heeft een vergelijkbare geur met die van een wild zwijn.

Voor een extra uitdaging kunnen de

leerlingen proberen om écht de loop

van een wolf na te doen. Laat ze op

handen en voeten lopen, waarbij ze hun

linkervoet steeds op de plek waar hun

linkerhand stond zetten en hun rechervoet op de plek waar hun rechterhand stond zetten. Als dit lukt

kunnen ze ook proberen om zo te rennen, maar dan net als een wolf op hun tenen. Tot slot kunnen ze

proberen om als-wolven tijdens de jacht te lopen, waarbij ze met hun hand- en voetstappen in die van

hun voorganger stappen.

4. Horen

Leg de leerlingen uit dat een wolf een heel goed gehoor heeft. Het wrijven van twee vingers over elkaar

kunnen ze op 10 meter afstand nog horen. Laat de leerlingen in tweetallen uitproberen hoe goed hun

gehoor is. Eén leerling wrijft met de vingers, de ander luistert. Begin dichtbij het oor van de luisteraar

en maak de afstand steeds groter door een stap uit elkaar te doen. Laat de leerlingen meten op hoeveel

meter het geluid nog hoorbaar is. Draai de rollen om, of doe hetzelfde maar dan met praten.

- Op hoeveel meter kon je het wrijven nog horen?
- Wie kan beter horen, een wolf of een hond?

Een wolf hoort tot wel 9 km een andere wolf. De gemiddelde hond kan geluiden tot 1 km van hem vandaan horen.

5. Bespreken

Bespreek met de leerlingen kort na wat de resultaten waren van deze 'proefjes': wat zijn belangrijke

zintuigen van de wolf? En waarin verschillen die met de zintuigen van een mens? Maak samen met de

leerlingen een schema.

45 minuten

Opdracht 2

Wolvenmenu

Groep
5 t/m 8

Lesduur
45 min

Leerdoelen

- De leerlingen leren over het gedrag van de wolf zoals de lichaamstaal, communicatie via huilen en het leven in roedels.
- De leerlingen leren wat de functie van de wolf is in een gebied en wat de gevolgen zijn van zijn aanwezigheid (o.a. plek in de voedselpiramide, ecologische gevolgen).

Benodigdheden

- Stoepkrijt
- Gymlintjes (1 kleur per roedel)
- Bijlage 2: wolvenmenu (per roedel 1x geprint)
- Bijlage 3: wolvenmenu (per roedel 1x kaartjes losgeknipt)

Dit is een actief spel, dat goed buiten of in een gymzaal uitgevoerd kan worden.

Aan de slag

Verdeel de leerlingen in roedels en prooidieren. In een roedel zitten ongeveer 6 wolven. Er zijn minimaal 2 roedels nodig. Er zijn per roedel minimaal 2 prooidieren. Het doel van dit spel is om als roedel een wolvenmenu bij elkaar te sprokkelen. Dit wolvenmenu staat op een speciale menukaart. De wolvenroedel die als eerste zijn wolvenmenu bij elkaar sprokkelt, wint.

Een rekenvoorbeeld:

in een klas van 24 leerlingen zijn er 3 roedels van 6 leerlingen en 6 prooien.

1. Territorium kiezen

Elke roedel krijgt eerst de tijd om een handig territorium te kiezen: een plek waar ze straks ook steeds naar terugkomen. Laat de leerlingen bespreken wat hun territorium wordt en met stoepkrijt een plek afbakenen van ongeveer 1,5 tot 3,5 m². Twee wolven blijven te allen tijde in het territorium om het tegen indringers te beschermen. Als er indringers zijn, kunnen ze die tikken. Zodra ze een andere wolf tikken, moet deze terug naar zijn eigen territorium.

2. De jacht

Dan kan de jacht beginnen! Vier van de wolven uit de roedel trekken naar een gebied waar allerlei prooidieren leven. Ze werken minimaal in tweetallen samen om de prooi te vangen, bijvoorbeeld door deze te omcirkelen. Ze kunnen deze vangen door ze te tikken. Elk prooidier heeft een kaartje bij zich. Zodra de wolf een prooi gevangen (getikt) heeft, toont de prooi zijn/haar kaartje. Op dit kaartje kan een dier uit het wolvenmenu staan, zoals een ree, edelhert, wild zwijn, big, schaap of knaagdier. Zodra er een prooi gevangen is, brengt de wolf die de prooi gevangen heeft, het kaartje terug naar het territorium. Daar wachten immers twee hongerige wolven van de roedel. Eventueel kunnen er dan andere leerlingen achterblijven om op het territorium te passen. De leerling die een prooidier speelt haalt een nieuw kaartje bij de leerkracht. Zo gaat het spel door tot een roedel alle benodigde kaartjes verzameld heeft.

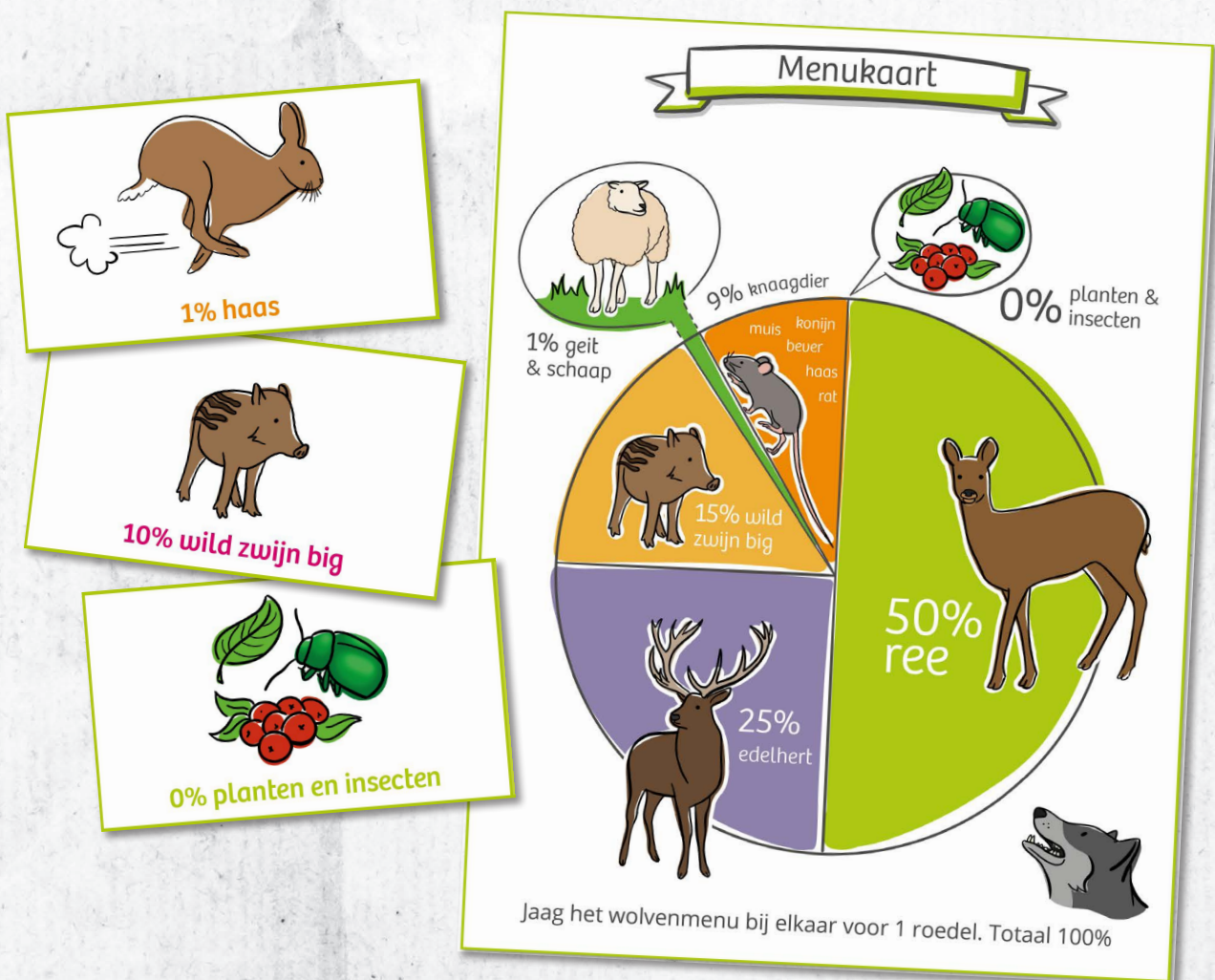
Het kan ook zijn dat de wolf een kaartje trekt waar iets op staat wat niet in het wolvenmenu zit, zoals insecten, bladeren, bessen of paddenstoelen. Ook dan keert de wolf met het kaartje terug naar de roedel. Uiteraard is het de bedoeling dat de roedel samenwerkt om een prooi zo snel mogelijk te vangen. Een roedel heeft gewonnen als deze minimaal alle dieren van je wolvenmenu heeft verzameld.

3. Bespreken

Bespreek de opdracht na met de leerlingen. Wat hebben ze geleerd over de eetgewoontes van de wolf? En welke rol heeft de wolf in de voedselpiramide?

Tip

Gaat het spel erg snel? Introduceer dan halverwege het spel een jager die wolven af mag tikken. De wolf krijgt dan een time-out. Als er een derde wolf aan de kant zit mag de eerste weer meedoen.

60 minuten

Opdracht 3

Wolvenleefgebied

Groep
5 t/m 8

Leerdoelen

- De leerlingen leren wat de functie van de wolf is in een gebied en wat de gevolgen zijn van zijn aanwezigheid (o.a. plek in de voedselpiramide, ecologische gevolgen).

Lesduur
60 min

Benodigheden

- 10 wc-rollen of (ijslolly)stokjes per groepje leerlingen
- Bijlage 4: dieren en mensen (1x geprint per groepje van 5 leerlingen)
- Kleurpotloden of stiften
- Wit A4-papier
- Lijm
- Schaar
- Camera/tablet/telefoon per groepje

Aan de slag

Vraag aan de leerlingen welke gevolgen de komst van de wolf heeft voor een natuurgebied en de mensen die daaromheen wonen. Om antwoord te krijgen op deze vraag gaan de leerlingen de situatie in het klein namaken, door middel van een maquette. Leg dan aan uit dat zij 2 foto's gaan maken:

- Een foto van een natuurgebied zonder wolf.
- Een foto van een natuurgebied met een wolf.

Met behulp van een locatie buiten (bijv. zandbak, bosje), natuurlijke materialen en geknutselde wolven en andere dieren beelden ze deze situatie uit. Verdeel de leerlingen in groepjes van 5. De opdracht verloopt in 4 stappen.

1. Dieren

Laat de groepjes leerlingen eerst verschillende dieren knutselen voor hun foto's. Ze kunnen de dieren van bijlage 4 inkleuren, uitknippen en op (ijslolly)stokjes plakken óf van een wc-rol een ring van 2cm knippen en deze doormidden knippen, zodat er een halve cirkel ontstaat. Op deze halve cirkel plak je de afbeelding van een dier. Voor mensen kun je een rechtopstaande wc-rol gebruiken. Laat ze alvast overleggen hoeveel wolven, reeën, schapen en mensen ze op elke foto willen plaatsen. Zijn er nog andere dieren die ze zelf willen maken? Voor dit onderdeel krijgen de leerlingen 15 minuten de tijd.

2. Locatie

Laat de groepjes leerlingen eerst buiten een gebied uitkiezen voor hun foto. Dit hoeft geen groot gebied te zijn, want de dieren die ze gemaakt hebben zijn op schaal. Laat de leerlingen er rekening mee houden dat het wel een gebied is waar wolven graag leven. Er moet dus voedsel zijn, een schuilplek en een mogelijkheid om jongen op te voeden. De leerlingen mogen kleine aanpassingen doen aan hun gebied, zoals het toevoegen van water of struiken (in de vorm van takjes en blaadjes). Ze krijgen 10 minuten de tijd voor dit onderdeel.

3. Foto

Nu mogen de groepjes leerlingen de dieren in het gebied plaatsen om de 2 situaties uit te beelden: met en zonder wolven. Vraag hen naar de verschillen op de twee foto's en waarom die er zijn. Denk aan de hoeveelheid dieren van elke soort, maar ook aan de begroeiing van het gebied. Ze krijgen 10 minuten de tijd voor dit onderdeel.

4. Nabespreken

Laat elk groepje hun foto's afdrukken en bespreek de resultaten na. Wat zijn de grote verschillen tussen de 2 foto's? Op de foto zonder wolven staan meer dieren en is het minder groen (bos, planten, e.d.) dan op de foto met wolven. Wat vinden de leerlingen ervan dat de wolf weer in Nederland voorkomt? Zijn ze anders naar de wolf gaan kijken nu ze meer weten over de wolf? Waarom wel of niet?

Optioneel: deel de foto's van de maquettes via Facebook of Instagram met IVN Limburg en #ivnwolf

Tip: Je kunt de leerlingen ook natuurlijke materialen laten gebruiken voor het maken van de dieren.

Activiteiten

- Breng met jouw klas een bezoekje aan de pop-upexpositie 'De wolf in Limburg'. Sta oog in oog met echte wolven, bekijk ze van dichtbij en leer nog meer over dit dier. Dit kan van 7 november tot en met 31 december 2021 in Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man.
- Volg het live wolvenwebinar op 3 november 2021 van 19.15 tot 20.15 uur. Meer informatie en aanmelden op: www.ivn.nl/limburg/webinar-wolf-kinderen

Bronnen

- [Wolven in Nederland](#)
- [Natuurmonumenten](#)
- [Staatsbosbeheer](#)
- [De Monitor](#)
- [Almo Nature](#)
- [Welkom Wolf](#)
- [Natuurpunt](#)
- [IVN Gelderland](#)

Achtergrondinformatie

Bij de introductie

De introductieplaat bestaat uit 4 onderdelen. Toelichting bij de onderdelen vind je op de volgende pagina's. Benoem bij de **kenmerken** (p. 11) dat de wolf een voorvader is van de hond, maar een aantal specifieke kenmerken heeft die hem van zijn afstammelingen onderscheiden. Vertel hierbij ook iets over de goede **zintuigen** (p. 12): geur, gehoor en zicht. Vertel bij het **leefgebied** (p. 13) waar de wolf voorkomt en dat voldoende voedsel en ruimte belangrijk zijn. Vertel over de leefwijze dat wolven in **roedels** (p. 13) of alleen leven. Licht bij het onderdeel voedsel toe dat wolven alleen vlees eten en op het **wolvenmenu** (p. 12) vooral wilde prooien (zoals reeën en herten) staan, maar als hij gemakkelijk bij schapen of geiten kan daarvoor gaat. Benoem bij terugkeer de **geschiedenis** (p. 11) van de wolf in Europa/NL en de **actuele** (p. 11) status. Vertel dat we met name door wildcamera's en sporen, zoals **poep** (p. 12), haren en pootafdrukken weten dat de wolf terug is. De wolf is erg schuw en heeft dankzij zijn goede zintuigen al lang door dat je in de buurt bent voor jij de wolf hebt gespot, waardoor je er niet snel een in het echt zult zien. Licht tot slot toe wat de **ecologische gevolgen** (p. 13) (zouden) zijn van de terugkeer van de wolf en welk **imago** (p. 11) de wolf bij mensen heeft.

Geschiedenis

De wolf is ongeveer 150 jaar niet aanwezig geweest in Nederland. Voor die tijd kwamen er in Europa wolven voor. Waar er eerst respect was voor de wolf en hun manier van jagen, werd het dier steeds vaker als bedreiging gezien, bijvoorbeeld voor vee. Daarom werd er op wolven gejaagd. Er kwamen steeds meer mensen die steeds meer ruimte nodig hadden, het aantal wilde prooidieren nam daardoor af en het aantal gehouden dieren nam juist toe. Voor de wolf was er geen plek meer in Nederland. Zo verdween de wolf uit Nederland en omliggende landen. In 1982 was er een kantelpunt. Alle landen van Europa hebben toen de Conventie van Bern getekend, waarin de bescherming van verschillende diersoorten is opgenomen, zoals de wolf. Hierdoor herstelden de aantallen wolven zich en breidde het verspreidingsgebied uit.

Actueel

In maart 2015 werd voor het eerst in 150 jaar weer een wolf gespot in Nederland. Het dier liep een aantal dagen door het noorden van Nederland. In de jaren daarna volgden meer waarnemingen. Sinds kort wordt de wolf ook wel eens waargenomen in Limburg. Een aantal keer met wildcamera's, maar ook aan de hand van de sporen weten we dat er een paar verschillende wolven actief zijn in Limburg. Op www.wolveninnederland.nl vind je een overzicht van actuele waarnemingen.

Imago

De meningen over de terugkeer van de wolf lopen nogal uiteen. Sommige mensen vinden het heel natuurlijk dat er weer grote roofdieren in Nederland zijn. Anderen vinden dat we ons moeten beschermen tegen de wolf. Van oudsher heeft de wolf een slecht imago. In verhalen en vertellingen, zoals Roodkapje, is de wolf vaak de boosdoener. Leerlingen kunnen bang zijn voor de wolf, vanwege al die enge verhalen. Belangrijk om te weten is, dat een wolf erg schuw is. Deze laat zich niet zomaar aan mensen zien. De wolf heeft zo'n goede neus en oren dat hij al weg is voordat jij hem hebt gezien.

Kenmerken

Als je een keer een wolf in het wild ziet heb je geluk! Wolven worden namelijk bijna nooit gezien. Maar hoe kun je een wolf herkennen? Het dier is een voorvader van alle hondenrassen maar heeft een aantal specifieke uiterlijke kenmerken.

Een wolf heeft een hoogte van 60-80 cm en weegt ongeveer 35 tot 45 kilo. Dat is net zo zwaar als het gezonde gewicht van een 10- tot 12-jarige. De vacht heeft een goede schutkleur en kan lichtgrijs, wit, bruin, rossig of zwart zijn en gaat geleidelijk over in een grijzige bovenkant met een donker zadel. De wolf heeft een brede krachtige kop, wit rondom zijn bek en rechtopstaande oren met een wollige binnenkant. Het dier heeft een rechte rug, de staart is dik behaard en hangt recht naar beneden. De wolf heeft lange, stevige poten en een grote pootafdruk (7-12 cm lang). De wolf kan een snelheid van 50 km per uur halen, terwijl hij op zijn tenen rent. In 1 nacht kan een wolf wel 60 km afleggen, en hij kan 13 kilometer zwemmen. Een wolf kan 15 tot 20 jaar oud worden, in het wild meestal 10.

Communicatie lichaamstaal

Vaak denken mensen dat wolven naar de maan huilen, dat is niet zo! Ze huilen naar elkaar. Hierbij doen ze hun bek omhoog zodat het geluid dan ver weg te horen is. Het is een manier om het territorium af te bakenen maar ook om op te roepen voor de jacht en elkaar te vinden omdat wolven niet altijd in een groep rondlopen, of gewoon omdat het de groep bindt. Aan de lichaamshouding van een wolf kun je veel aflezen, zoals emotie en gedrag. Zie bijlage 1 (wolvengedragkaart).

Ondergeschikte wolven begroeten andere wolven door onderwerping, ze hebben hun staart tussen hun achterpoten en wenden hun ogen af. Ze hebben een lage houding met de oren naar achteren en laten een zacht gejack horen. Wolven laten hun tanden zien en grommen als ze boos of bang zijn.

Bij opdracht 1: Zintuigen

Zintuigen

Een wolf kan erg goed ruiken, horen en zien. Hij ruikt andere wolven op wel 300 meter afstand en een prooidier op wel 2 km afstand. De wolf kan hogere tonen horen dan een mens en hoort op wel 9 km een andere wolf. Wolven zijn vooral 's nachts actief en in het donker kan hij dan ook goed zien, ook kan hij goed opzij kijken en heeft een zichthoek van 250 graden (mens: 180).

Bij opdracht 2: Wolvenmenu

Wolvenmenu

Een wolf eet 3 tot 4 kilo vlees, merg en ingewanden per dag. Maar hij kan ook in een keer 8 kilo vlees eten (45 hamburgers) en eet daarna soms 2 weken niets. Ze eten veel vlees, vooral: reeën, edelherten, biggen van een wild zwijn, en soms muizen, konijnen, hazen, of bevers. Wolven kunnen plantaardig materiaal eten, afhankelijk van de leefomgeving. Ook eten ze soms de maaginhoud van hun prooi. Hoewel wolven de voorkeur geven aan een natuurlijke prooi worden gemakkelijk bereikbare schapen en geiten ook door wolven gepakt. Zo'n 52% van hun voedsel bestaat uit ree, 25% uit edelhert, 16% zwijn en minder dan 1% van hun voedsel bestaat uit gehouden dieren zoals schap en geit. Helaas worden vaak veel meer schapen gedood dan opgegeten dus het aandeel slachtoffers onder gehouden dieren kan toch hoog zijn. Een roedel wolven gaat in zijn leefgebied altijd voor maximale buit tegen minimaal risico en minimale inspanning. Oude, zieke en zwakke dieren vallen daarom eerder ten prooi aan wolven dan gezonde volwassen dieren. Daarnaast eten wolven veel jonge, onervaren dieren. Hiermee zetten ze een rem op de groei van de populatie prooidieren.

Poep

De keutels van wolven bevatten erg veel kalk, botresten en haren van prooidieren. Ze hebben een klein draai aan het uiteinde, is 2,5 - 4 cm dik en minimaal 20 cm lang. Omdat wolven hun keutels gebruiken om hun territorium te markeren laten ze deze vaak achter op kruispunten van wegen, midden op paden, kleine heuveltjes of andere opvallende plekken.

Bij opdracht 3: Wolven leefgebied

Roedels

Wolven zijn sociale dieren en leven en jagen in roedels, een wolvenfamilie. Een roedel in Nederland bestaat uit 2 tot 10 dieren, een ouderpaar, hun welpen en de jongen van het vorige jaar. Buiten de roedel leven rondzwervende jongvolwassen wolven. In het tweede levensjaar verlaten ze de geboorteroedel en gaan op zoek naar een plek om een eigen territorium te stichten. Ieder lid van de roedel weet zijn plaats in de hiërarchie. De positie in de roedel bepaalt wat zijn of haar rol is in elke groepsactiviteit, maar ook waar en wanneer het dier slaapt, eet, jaagt of vlucht. Als nest graven wolven een hol of gebruiken ze een oud vossenhol of dassenburcht. Maar ook een kleine ruimte tussen rotsen of onder een omgevallen boom kan dienstdoen als nest.

Leefgebied

Wolven komen voor in Noord-Amerika, Azië, en Europa. De territoriumgrootte en wolvendichtheid varieert afhankelijk van de beschikbaarheid van prooidieren. In Midden-Europa is het leefgebied 150 tot 350 vierkante kilometer groot. Bij gebieden in Nederland waar de wolf graag leeft moet je denken aan een afwisselend landschap, een mix van akkers, weilanden, bossen, natuurgebied. Met voldoende rust en voedsel in de buurt. Uit onderzoek is gebleken dat in Nederland ruimte is voor meerdere roedels wolven. Er lijkt vooral in het midden en oosten van Nederland ruimte te zijn en daarnaast ook in Brabant en Limburg en dan met name langs de grens met België en Duitsland. Hoeveel gebieden in Nederland echt blijvend geschikt zijn voor wolven is lastig te voorspellen. Dit bepalen de wolven zelf.

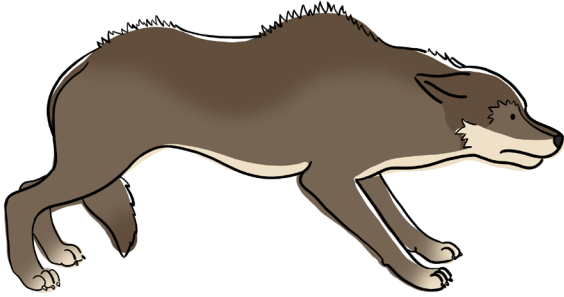
Ecologische gevolgen

De terugkomst van de wolf brengt ook een verandering in de natuur met zich mee. De wolf houdt andere dierpopulaties gezond en sterk door op de oude, jonge of verzwakte dieren te jagen. Door deze makkelijke prooien te kiezen zorgt de wolf voor natuurlijke selectie. Daarnaast verplaatsen herten en reeën zich vaker om aan de wolf te ontkomen. Hierdoor kan de afgegraasde natuur zich weer herstellen en krijgen bijvoorbeeld jonge boompjes de kans om te groeien. En hier hebben allerlei diersoorten weer voordeel van, denk aan vogels, insecten, kraagdieren. Als laatste zijn ook aaseters blij met de komst van de wolf. Aaseters eten van achtergelaten prooien. De wolf eet namelijk niet alles van zijn prooien op en laat kop, poten en het verteringssysteem achter. Hier maken aaseters, zoals raven en vossen graag gebruik van.

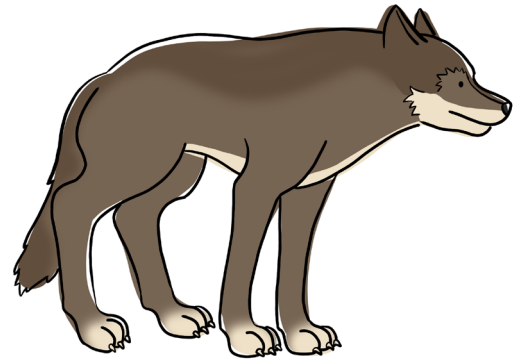

Bijlage 1

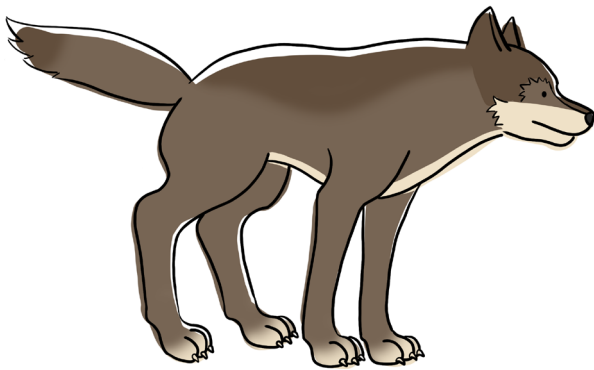
Wolvuengedragkaart

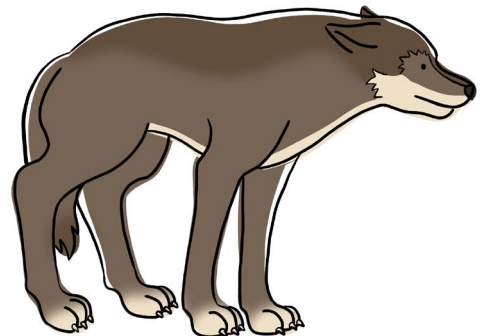
Bang: Ik klem mijn staart tussen mijn poten. Ik leg mijn oren in mijn nek en buig mijn poten om mijzelf zo klein mogelijk te maken.

Ontspannen: Mijn staart hangt naar beneden en ik heb mijn oren naar voren gericht.

Klaar om aan te vallen: Mijn staart houd ik loodrecht en mijn oren staan naar voren gericht.

Onderdanig: Ik laat mijn staart niet zien. Hoe onzekerder en onderdaniger ik ben, hoe meer ik mijn staart verberg.

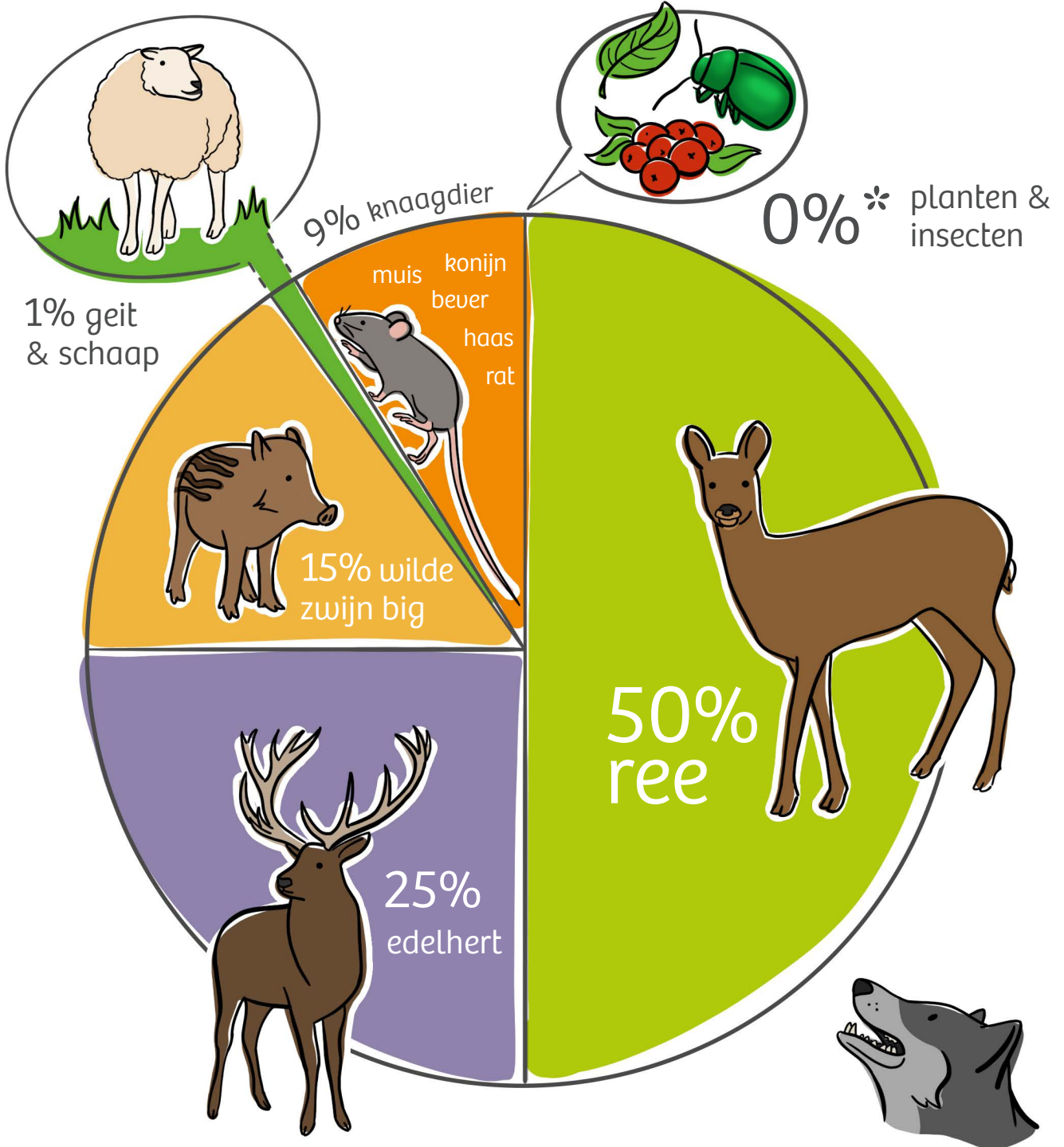

Indruk maken: Ik houd mijn staart in de lucht en zet mijn rugharen overeind: zo lijk ik groter dan ik eigenlijk ben.

Bijlage 2

Wolvenmenu

Menukaart

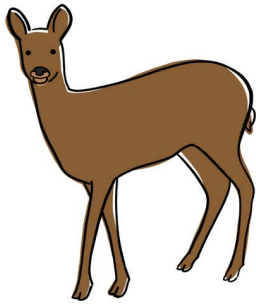
Jaag het wolvenmenu bij elkaar voor 1 roedel. Totaal 100%

* Soms, als wolven niet genoeg vlees kunnen vinden, eten ze wél planten.

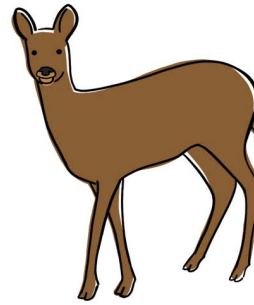
Bijlage 3

Wolvenmenu

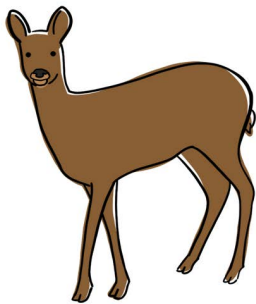
Knip de kaartjes los van elkaar.

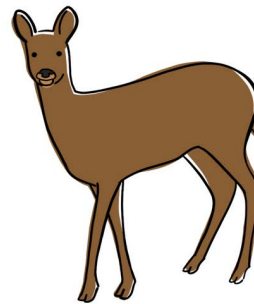
10% ree

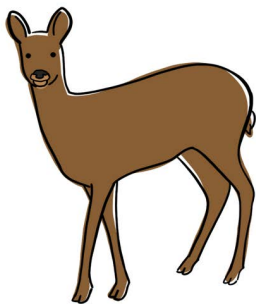
10% ree

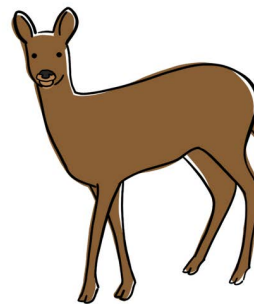
10% ree

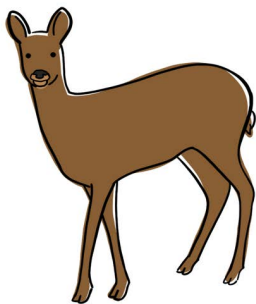
10% ree

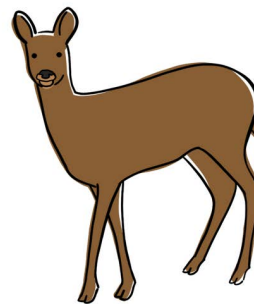
10% ree

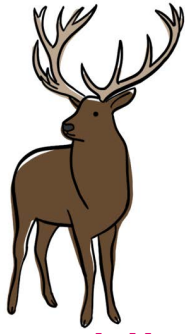
10% ree

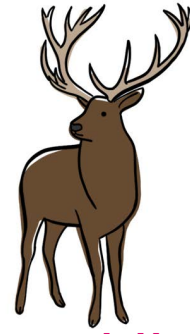
10% ree

10% ree

10% edelhert

10% edelhert

10% edelhert

10% edelhert

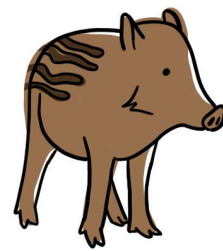
5% edelhert

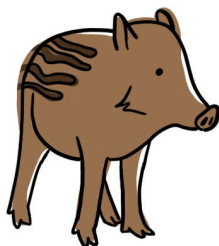
5% edelhert

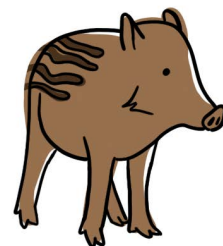
5% edelhert

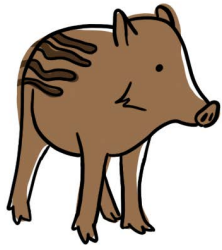
10% wilde zwijn big

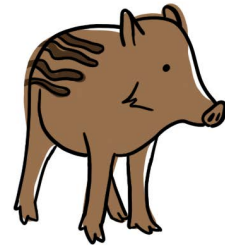
10% wilde zwijn big

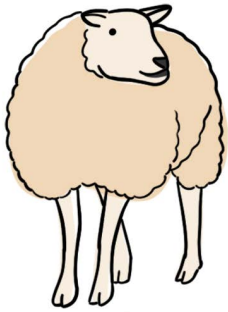
10% wilde zwijn big

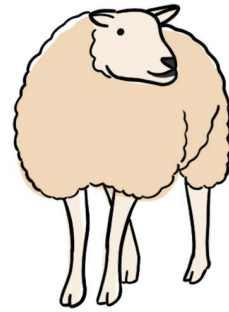
5% wilde zwijn big

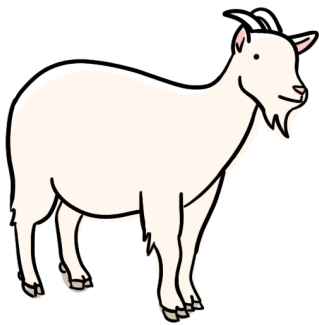
5% wilde zwijn big

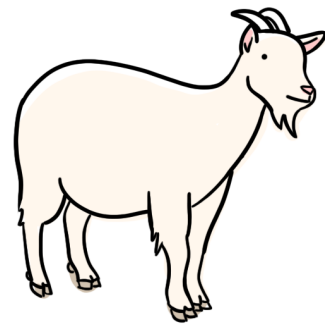
1% schaap

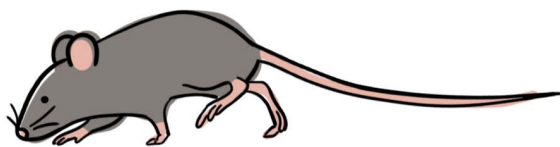
1% schaap

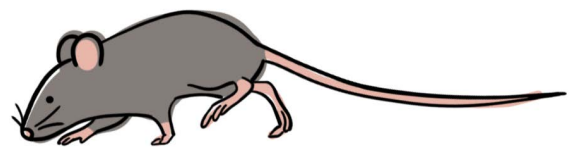
1% geit

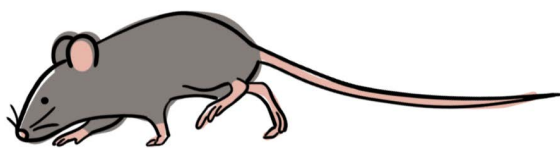
1% geit

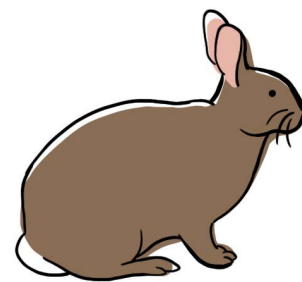
1% muis

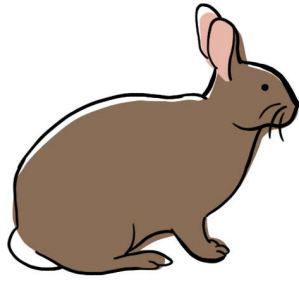
1% muis

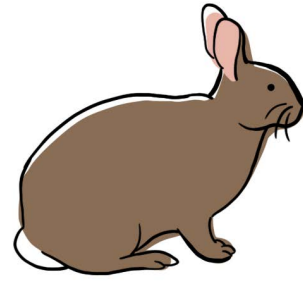
1% muis

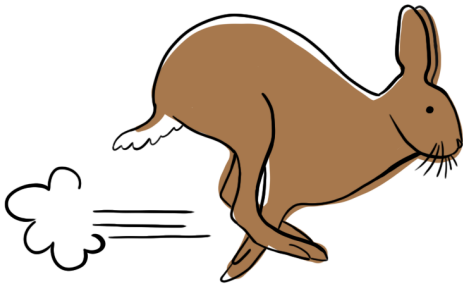
1% konijn

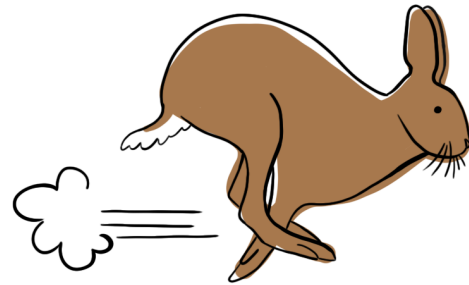
1% konijn

1% konijn

1% haas

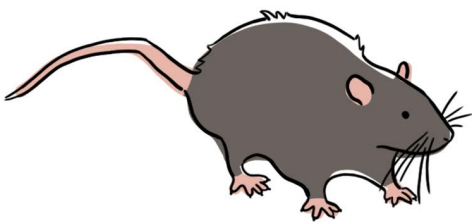
1% haas

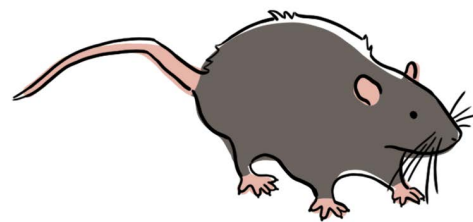
1% beaver

1% beaver

1% rat

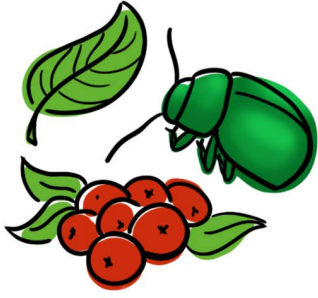
1% rat

0% planten en insecten

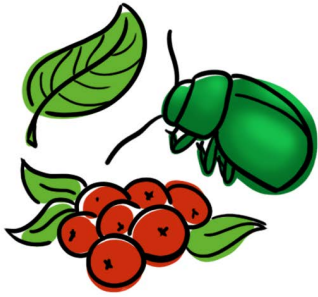
0% planten en insecten

0% planten en insecten

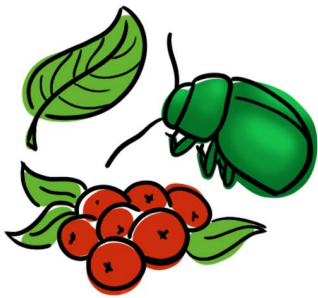
0% planten en insecten

0% planten en insecten

0% planten en insecten

0% planten en insecten

0% planten en insecten

0% planten en insecten

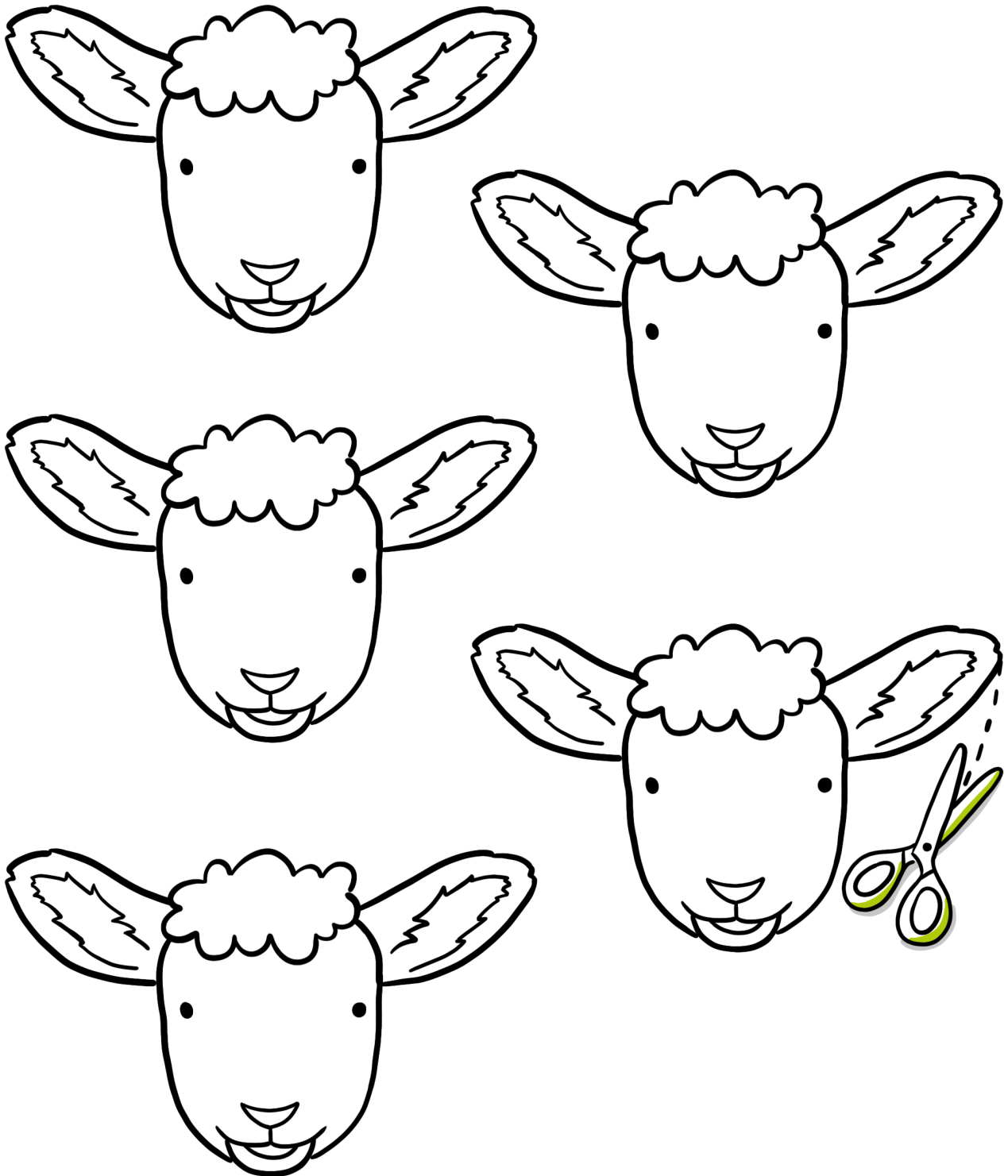

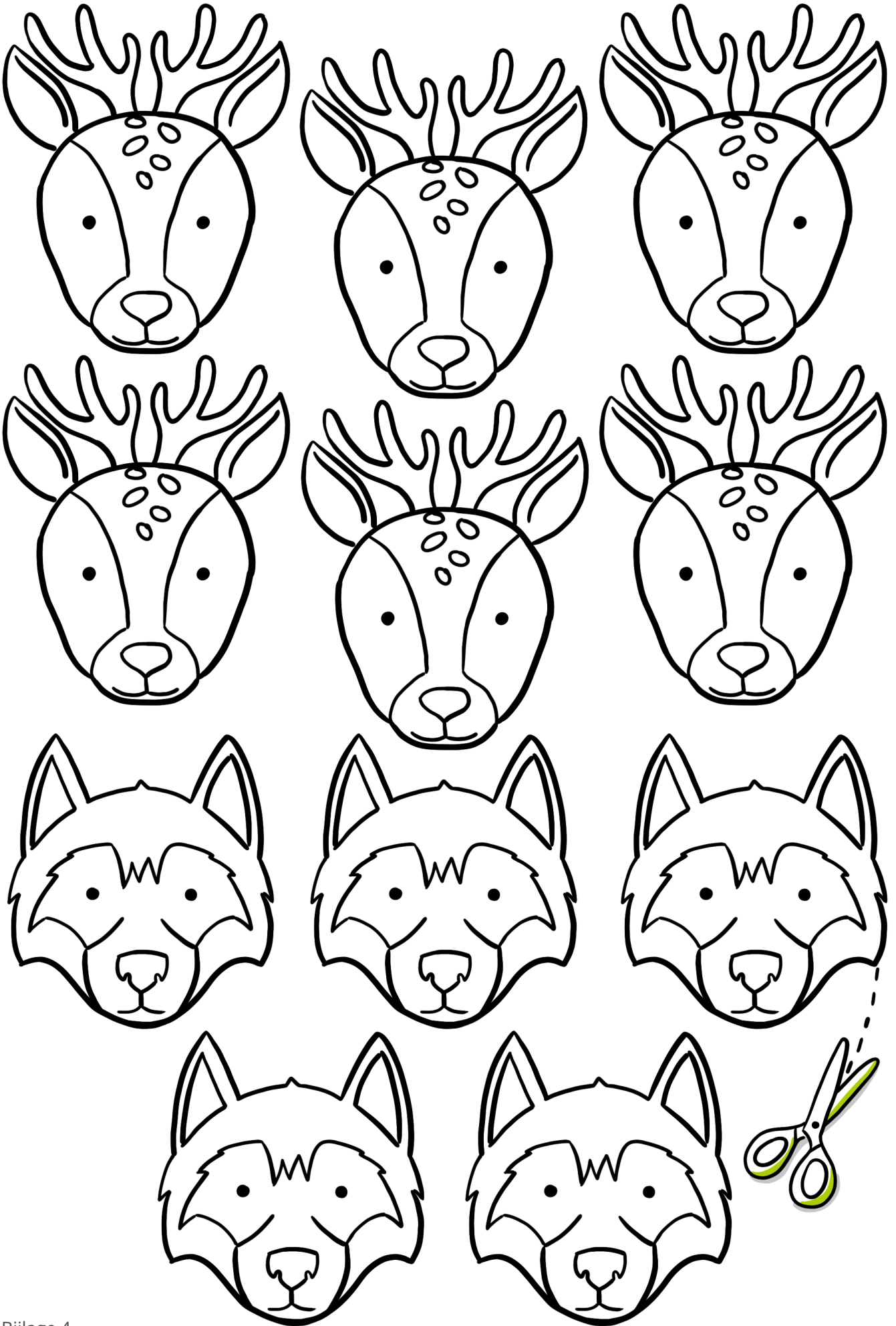
0% planten en insecten

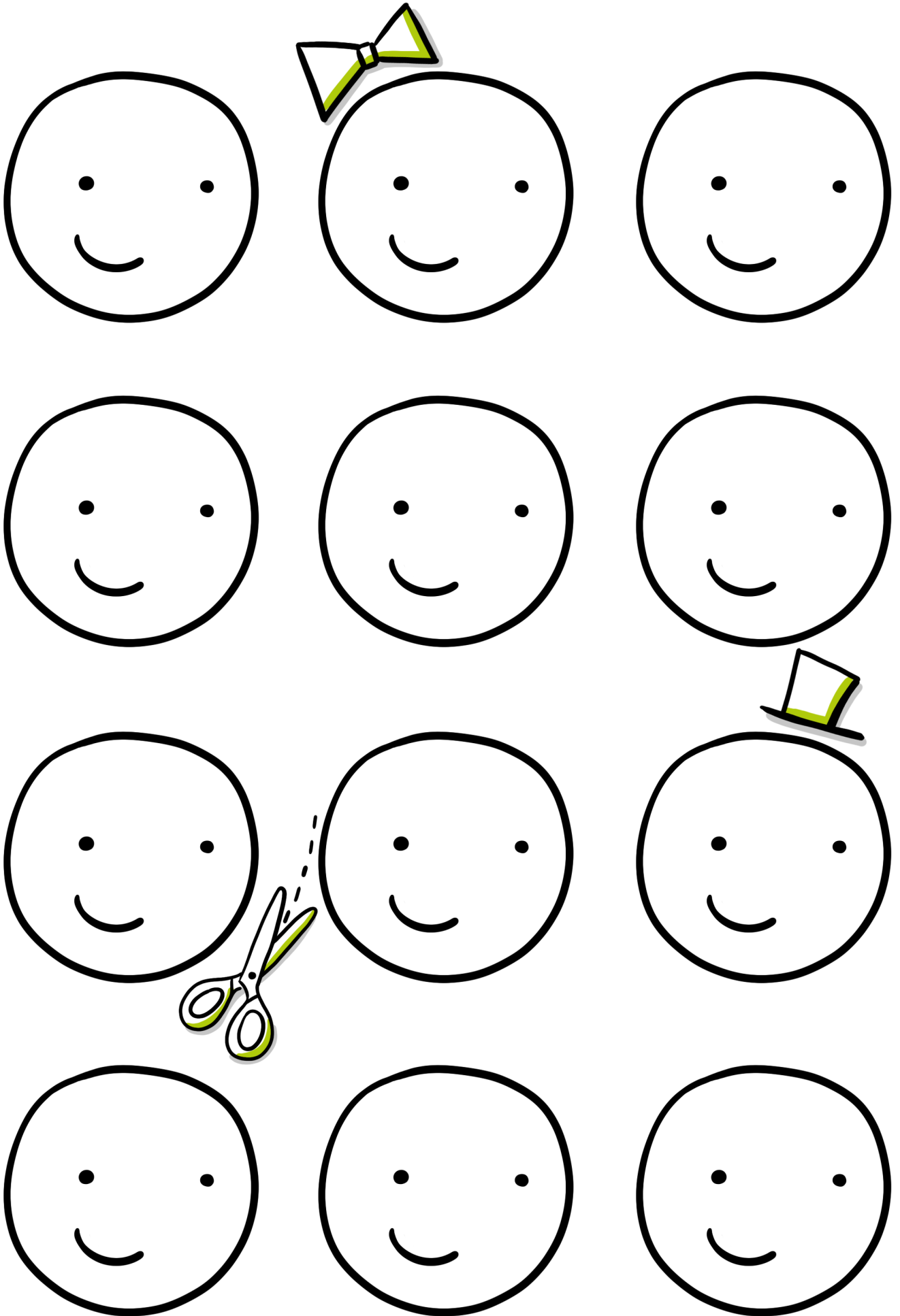
Bijlage 4

Dieren en mensen

Knip de schapen, herten, wolven en mensen uit en kleur ze in. Plak ze vervolgens op een ijslollystokje of wc-rol.

© Bob Luijks Natuurportret

Dit is een uitgave van IVN Limburg in opdracht van en in samenwerking met Gemeente Weert en het Fonds NME.

Met dank aan: IVN Gelderland
© 2021

IVN Limburg
Kapellerpoort 1
6041HZ Roermond

☎ 0475 386 460
✉ [limburg@ivn.nl](mailto: limburg@ivn.nl)
🌐 www.ivn.nl/limburg